

predna organizacija po imenu Americans for Democratic Action — (Američani za demokratično delo) — je leta 1961 ocenila Lauschetove »zasluge« v senatu in prišla do zaključka, da je bilo 70 odstotkov njegovega dela v nasprotju z interesi ljudi, ki jih je zastopal. Naj za primer povem, da so delo naprednega demokratskega senatorja iz Ohia Stephen M. Younga ocenili kot 100-odstotno za ljudstvo. Ironija je v tem, da sta bila oba senatorja iz iste države in domnevno celo iste politične opredeljenosti. Še več, senator Young je bil potomec stare ameriške družine, Lausche pa je bil le pol koraka od ljudi, ki so šli v Ameriko šele včeraj s trebihom za kruhom.« ... Tudi njegova dejavnost na področju gospodarstva in socialnega varstva kaže na njegovo konservativnost.

Grill nam v nadaljevanju pojasni svoje delo v službi pomočnika javnega tožilca v mestu Cleveland in kako je prišlo do tega, da kot naprednjak v svoji službi ni mogel napredovati. Dotika se zanimivih in zelo občutljivih vprašanj odnosov med posameznimi strujami ameriških Slovencev, ki jih bo seveda potrebno še raziskati.

Matjaž Klemenčič

Chester Wilmont, **Boj za Evropo**. Maribor, Obzorja 1979, 1. in 2. del, 496 + 517 strani (Zbirka Ljudje in vojna).

Obsežno in temeljito delo bivšega vojnega dopisnika Avstralca Chesterja Wilmonta, napisano na podlagi temeljitega proučevanja virov, ni običajno zgodovinsko delo o drugi svetovni vojni. Avtor sam v uvodu svojega dela pojasnjuje, da je v njem skušal raziskati »ne samo to, kako so Hitlerja zrušili, temveč tudi, zakaj je Stalin izšel kot zmagovalec, kako je prišlo do tega, da je Rusija zamenjala Nemčijo kot vodilno silo na celini in kako je Stalinu uspelo dobiti od Roosevelta in Churchila, kar mu ni uspelo dobiti od Hitlerja«.

Glavni razlog za tak povojni razvoj je po avtorjevem mnenju nesposobnost zahodnih zaveznikov, da bi leta 1944 popolnoma izkoristili svojo zmago v Normandiji in morda že v tem letu končali vojno proti Nemcem. Avtor posega v znano debato zahodnih vojaških strokovnjakov o dilemi — napad na nemško ozemlje na široki (zagovornik Eisenhower) ali ozki fronti (teza Montgomeryja) in se v commonwealthovskem duhu nagiba k slednji, čeprav ji argumenti kot so ponesrečeni arnhemski poskus ter ardenska nemška ofenziva na slabo branjenem delu anglo-ameriške fronte niso ravno v prid.

Preden na kratko prelistamo obsežno delo, omenimo še nekaj značilnih Wilmontovih poudarkov. V primerjavi s propagandistično obarvano tezo mnogih sovjetskih strokovnjakov, da je SZ dobila II. svetovno vojno v Evropi praktično sama, avtor realneje ocenjuje dogodke in naglašja pomen povezanega delovanja protifašistične koalicije. Njegov tok misli je tale: Hitler se ni mogel izogniti staremu nemškemu strahu, boju na dveh frontah. Ko mu leta 1940 ni uspelo zlepa ali zgrda izločiti Anglije iz vojne, je bil prisiljen napasti Sovjetsko zvezo. Ker je hotel Rdečo armado potolči, preden bi se mogle anglo-ameriške sile izkrcati na evropski celini (ob tem poseže tudi v znano dilemo izkrcanja v zahodni Evropi ali na Balkanu), je v tej časovni stiski izčrpal svojo vojsko. Avtor naglašja, da napad preko Kanala leta 1944 verjetno ne bi uspel, če se Nemci v svojem zaledju ne bi borili s Sovjeti. Razmišljanje zaključuje z značilnim namigom na povojne razmere v Evropi, ko pravi, »da bi Anglosaksoncem, če bi kak drug napadalec prišel do Kanala ob popolni varnosti na svoji vzhodni fronti, kaj slabo kazalo, da bi z invazijo osvobodili Evropo, razen če bi tvegali grozno ceno zase in za zahodno civilizacij«.

Oglejmo si torej to delo, ki bi ga mogli nekoliko hudomušno označiti za izbrana poglavja vojaško-politične zgodovine II. svetovne vojne na evropskih tleh. V prvem delu z naslovom Povratek ugotavlja, da je angleška nepopustljivost in volja po nadaljevanju vojne s silami Osi pomenila leta 1940 preobrat v vojni ter da sta se nemški poraz in s tem osvoboditev Evrope začela pri Dunkerque. Precej na kratko oriše bitko za Anglijo in napad na Sovjetsko zvezo. Več pozornosti posveti vprašanju druge fronte, navaja vse načrtovane operacije za invazijo v zahodno Evropo pred letom 1944, obravnava pa že omenjeno dilemo zahodnih strategov o invaziji na Balkan, priljubljeni zamisli Churchilla, ki je videl v njej možnost odtegniti to področje sovjetskemu vplivu in na njem okrepiti britanskega.

Že zadnji del poglavja Povratek je posvečen pripravam za invazijo v Normandijo, ki ji je namenjen drugi del knjige. Opis invazije ter operacij, ki so ji sledile in so pripeljale do velike ameriško-angleške zmage pri Falaisu ter do zavzetja Pariza, je izredno precizen in temeljit, prav monografski.

Tretjemu delu Pot proti Berlinu, katerega težišče je prav tako na operacijah na evropskem zahodu, dajejo ton že omenjena dilema o »široki« ali »ozki« fronti, spori med angleškimi ter ameriški vojaškimi in političnimi vrhovi, sovjetska

prizadevanja za prevlado nad vzhodno Evropo in prav tako že naglašena nesposobnost Angloameričanov, da bi »dotolkli« na zahodu »grogirane« Nemce in že leta 1944 končali vojno ali pa vsaj zasedli čimveč ozemlja. Podrobno je prikazan nagli prodor skozi Nizozemsko k Renu, ki je doživel svoj neuspeh v Arnhemu, še bolj natančno pa Hitlerjeva hazarderska protiofenziva v Ardenih, ki je kljub začetnim uspehom precej pospešila totalni zlom nemške armade. Avtor posveča precej pozornosti tudi zaključnim vojaškim operacijam v Evropi, pretežen del spet tistim na zahodni fronti in jih spretno povezuje s političnim dogajanjem v tistem času, posebno s konferenco na Jalti, ki jo označuje kot Stalinovo največjo zmago. Stalinu je po avtorjevih besedah uspelo pripraviti zahodne zaveznike do tega, da so vodili svoje zaključne vojaške operacije na tak način, da niso ogrožale sovjetskih interesov. Kot primer za to navaja prodor zahodnih zaveznikov k Berlinu in Pragi, ki naj bi ga zaustavili predvsem zaradi obzirnosti do Sovjetske zveze. Ta je mogla potem v primeru osvoboditve Prage izkoristiti vse politične prednosti tega svojega dejanja. Politične manevre za krvavimi kulisami vojskovanja je Wilmont skrčil v zgoščen pregled tudi v sklepu svoje knjige, ki ji je dodal še izčrpen pregled uporabljenih virov ter nekaj shem angloameriških in nemških poveljstev. Vrednost njegovega dela povečujejo še številni zelo natančni zemljevidi in skice vojaških operacij in razporeditev sil.

Ceprav ne gre za posebno novo delo, saj je izvirnik izšel že leta 1951, je nedvomno prav, da smo ga po srbohrvaškem dobili tudi v slovenskem prevodu. Kljub zahodnemu pogledu na dogodke, ki se mu pozna tudi nadih hladne vojne v času njegovega nastanka, pomeni nedvomno zanimiv in originalen pristop k vojaško-politični zgodovini II. svetovne vojne.

Andrej Vovko

Rudolf Hribernik - Svarun, **Dolomiti v NOB**. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1974, 705 strani. (Knjižnica NOV in POS 31/L.)

Knjiga Rudolfa Hribernika-Svaruna, *Dolomiti v NOB*, sodi nedvomno med najboljše, kar jih je izšlo pri Partizanski knjigi v Knjižnici NOV in POS. Temeljito in zraven nazorno in preprosto je obdelal področje, ki spada med najpomembnejša v slovenskem narodnoosvobodilnem boju. Pomembnost namena se v tem primeru navadno presoja po dejstvu, da je vzhodni del tega ozemlja bil nekaj časa sedež vrhovnih organov slovenskega osvobodilnega gibanja, glavnega štaba, centralnega komiteja KPS in izvršnega odbora Osvobodilne fronte. Toda ne smemo pozabiti, da je to ozemlje bilo v križišču partizanskih ozemelj, to je križišče partizanskih silnic, ki so prihajale iz Gorenjske in se zlivale na Gorenjsko in podobno na Primorsko na eni strani, na drugi pa Dolenjsko in Notranjsko. Dolomiti so bili geografsko središče vsega partizanskega sklopa. Njihov pomen je bil toliko večji, ker je bilo razmeroma skromno po velikosti, toda važno zaradi bližine Ljubljane, namreč otok osvobojenega ozemlja, ki je bil pomemben že tudi pred prihodom osrednjih osvobodilnih organov. Avtor je v uvodu zelo lepo razložil, da se jedro partizanskih Dolomitov ni ujemalo z geografskimi Dolomiti, ker je jedro osvobojenega ozemlja bilo pravzaprav v Polhograjskem predgorju.

Za knjigo je pomembno, da ji je napisal uvod Edvard Kardelj. Uvod pomeni dragocen prispevek k poznavanju celotnega narodnoosvobodilnega boja.

Celotno gmoto svojega pripovedovanja je Hribernik razdelil v nekaj temeljnih sestavin. Ker obdeluje vojno dobo Dolomitov, je svoji razpravi dal predvojni politični in socialni temelj, na katerem so se potem razvili vojni Dolomiti. V navedeni del spada tudi okupacija Slovenije in začetki njene rasti. Potem pa sledi politični temelj in razvoj Osvobodilne fronte po organizacijskih rajonih na dolomitskem ozemlju Vič, Dravljje, Horjul, Vrhnika in Logatec. S tem orisom je ustvaril temelj, na katerem je zrasla moč Osvobodilne fronte in potem vojaške enote dolomitskega ozemlja. S tem je prikazal, da partizanske enote morejo rasti le tam, kjer je teren že primerno politično pripravljen in organiziran. Ob političnih temeljih Osvobodilne fronte je prikazal tudi negativni pol razvoja, namreč nasprotnike osvobodilnega gibanja ali kratko kontrarevolucionarne organizacije, ki za Dolomite idejno niso bile nekaj svojega, temveč del celotne slovenske kontrarevolucije, ki je gradila predvsem na zlorabljanju vere, dejansko pa na obrambi in strahu za svoje gmotne interese. Nato sledi prava podoba partizanskih Dolomitov od prvih pojavov v dolomitskem Ključu, ko se je med spomladansko vstajo v Dolomitih 1942 izkazala posebno dobrovska Narodna zaščita in dosegla 7. maja 1942 sijajne uspehe v Gaberju oziroma med Zirovnikom in Hrasteniciami, do ustanovitve prvega Dolomitskega odreda v začetku julija 1942. V teh poglavjih, ki se povezujejo z boji Dolomitskega odreda in zavzemajo več kot polovico vsega avtorjevega besedila, je avtor pokazal, kako močno obvladuje celotno materijo vsega dogajanja v Dolo-